

AHISKALI ÖMER FAİK NUMANZADE'NİN MATBUAT HAYATI-III

Dr. Rıdvan ÇİTİL*

Şark-i Rus gazetesinin başlık klışesi.

Ömer Faik Numanzade, hatıralarında da belirttiği gibi 1903 yılının yazında hem Türk basınına yakında takip etmek hem de iş bulmak amacıyla Tiflis'e gitmiştir. Tiflis'te olan Mehmedağa Şahtahtlı'nın müdürlüğünü yaptığı ve 30 Mart 1903 tarihinden itibaren çıkmakta olan *Şark-i Rus* gazetesinde yazmaya başlamıştır. Bu gazetede Mirza Celil Memmedguluzade, Samed Ağa Gayıbov, Üzeyir Bey Hacıbeyov, Reşit İsmailov, Esed Babayev ve Yusuf Efendizade'yle birlikte çalışmıştır (Yıldırım-Gökçek, 2000: 93-94). Böylece Ömer Faik'in yeni ve öncesine göre uzun gazetecilik macerası başlamıştır.

Şark-i Rus gazetesi, 1903-1905 yılları arasında Mehmedağa Şahtahtlı tarafından Tiflis'te yayımlanmıştır. İlk haftada üç defa, sonraları günlük olarak ve toplam 392 sayı çıkmıştır. O dönemde Rusya Müslümanları arasında İsmail Gaspıralı'nın Bahçesaray'da çıkardığı *Tercüman* gazetesinden başka özel ve Türkçe çıkan bir gazete yoktu (Türkyılmaz, 2008: 108).

'Rusya'nın doğusu' anlamına gelen *Şark-i Rus*, Azerbaycan Türklerinin sosyal, siyasî ve kültürel hayatında silinmez izler bırakmıştır. Azerbaycan Türkçesiyle yayımlanmış olsa bile bütün Kafkasya Türk ve Müslümanlarına, Volga boyu Tatarlarına, Kırım'a, İran'a, Orta Asya ve Sibiryaya, Anadolu ve Balkanlara da hitap etmiştir. Bu bakımdan gazete yazarlarının kullandıkları dil, Azerbaycan

Türkçesinden Tatar Türkçesine ve o zaman İsmail Gaspıralı'nın etkisiyle yaygınlaşan "ortak Türkçeye" kadar çeşitlilik göstermiştir (Türkyılmaz, 2008: 112).

Şark-i Rus'un yayın hayatına başlamasıyla birlikte gazete etrafında Memmedguluzade, Numanzade, Sabir, Sıhhati, Köçerli gibi demokratik dünya görüşlü kalem sahiplerini toplayarak devrin hem yeni gazeteci neslini yetiştirmiş hem de *Molla Nasreddin* dergisinin çıkması için hazırlık aşamasını teşkil etmiştir (Aşırılı, 2009: 8).

Ömer Faik Numanzade'nin *Şark-i Rus*'taki ilk yazısı *Derdimiz ve Dermanımız* adıyla gazetenin 1903 yılının 4, 6 ve 11 April (Nisan) günleri ve 3, 4 ve 5. sayılarında *Ahışa* başlığı altında yayımlanmıştır (Türkyılmaz 2010: 130-131).¹ Bu yazı dizisinde cehaletin kötülüğü, aklın ve ilmin öneminden bahsedilmiş, o dönemdeki insanların düştüğü kötü durum açık, sert, kinayeli, fakat sade ve anlaşılır bir dille tasvir edilerek bunların çareleri aranmıştır. Böylece Ömer Faik hatıralarında dediği gibi yeni fikirler taşıyan genç yazarlara örnek olarak onları cesaretlendirmek istemiştir (Yıldırım-Gökçek, 2000: 98-99).

Ö. F. Numanzade Türkiye'deki eğitimini tamamlayarak memleketine döndükten sonra Kafkasya'nın birçok şehrinde uzun süre öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca gazete vasıtasıyla

¹ Yazının Osmanlıcasını Prof. Dr. Yavuz Akpınar ve Selçuk Türkyılmaz'ın *Şark-i Rus* gazetesi koleksiyonundan temin ettim.

da milleti aydınlatmaya çalışmıştır. *Tercüman* gazetesinden sonra *Şark-i Rus* gazetesinde birçok yazısı yayımlanmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Şark-i Rus* gazetesinde kendi imzasıyla veya onunla ilgili kırka yakın yazısı çıkmıştır (Türkyılmaz, 2010: 129-242). Daha önce Numanzade'nin çeşitli gazete ve dergilerdeki birçok yazısı -dönemi itibarıyla iyi bir çalışma olan- "Seçme Eserleri" adıyla Prof. Dr. Şamil Gurbanov tarafından yayına hazırlanmıştır. Ancak bu eserde Arap harfli Türkçe yazılarda bir takım yanlış okumalar ve kimi yerlerde atlanmış bölümler vardır. Bu okuma farklılıkları ve yanlışları zikrettiğimiz eser ve araştırmalarımızla karşılaştırılabilir.² Önceki yazılarda da bahsettiğimiz gibi Numanzade'nin bu esere hem alınmamış yazılarını tespit etmeye çalıştık hem de Arap harfli Osmanlıca metinleri Latin harflerine aktarırken bazı söz ve terkiplerin günümüz Türkçe açıklamalarını küçük puntolarla parantez içinde verdik. Ayrıca orijinal metindeki parantezleri olduğu gibi büyük puntolarla yazdık. Elden geldiği kadar eksiksiz okumaya çalıştık. Ancak yine de gözden kaçmış hatalar olabilir. Bunları bize bildirirseniz seviniriz.

I.

Ahışa

Derdimiz ve Dermanımız

4 April 1903 /18 Muharrem 1321, No: 3

Şükür Huda'ya! Kadim cehalet devirlerinde değiliz. Âdetin gayri lâkin umuma (alışılmışın dışında herkese), istikbâle hayırlı olan fikirler, teşebbüsler kadimde (eskiden) olduğu gibi birdenbire söndürülmüyor. Bunlara daha (artık) günahkâr fikri, şeytan işi denilmiyor.

Birçok vakit ve zahmetlerle meydana getirilen âli (yüksek) teşebbüsler, işler boş, kuru sözlerle reddedilmiyor.

"Şule-i hakikat, müsademe-i efkârdan zuhur eder."

(Hakikatlerin ışığı fikirlerin çatışmasından ortaya çıkar.)

kaidesi (kuralı) ortaya konuluyor. Arzu-ı maarif, fikr-i uhuvvet ve insaniyet daireleri (eğitim arzusu, birlik fikri ve insanlık duyguları) yavaş yavaş ileri gidiyor.

Bu daireler durgun suya atılan bir taşın etrafında peyda olan daireler gibi biri birlerinden gittikçe artık büyüyor. Yine şükür Huda'ya ki en birinci bahşayış-i ilâhi (Allah'ın lütfü) olan (akıl) sayesinde azamet ve kudret-i ilâhiyeyi fikr-i beşerin (Allah'ın büyüklük ve kudretini insan aklının) yettiği derecede anlamak ve ubudiyete insanca layık olmak için keyfiyât-ı hilkat, esrar-ı tabiat, tetkik ve tamik olunuyor (Allah'a kulluğu gerektiği gibi yapmak için yaratılış niteliği, tabiatın sırları incelenip derinleşiyor).

En hakir (değersiz, küçük) bir otun, nebatın suret-i tekevününden (bitkinin oluşma sürecinden) Cenab-ı Hakk'ın azamet ve samedaniyeti takdir olunuyor.

"Her varakeş defter ist marifet-i kirdikâr"

ile

"Olsa istidad-ı ârif, kâbil idrak-ı vahyi...
Hakk irsaline, her zerredir bir Cebrail"

(Her defterinin varağı marifet-i İlahiye'nin eseridir. Arifin kabiliyeti olsa vahyin anlamını anlar... Hakk'tan haber verme konusunda her zerre bir Cebrail'dir)

hikmetlerinin boş yere söylenilmediği anlaşılır. Zuhura gelen her mahlûk ve mevcudun (ortaya çıkan her yaratık ve varlığın) mutlak bir sebep ve hikmet-i ilâhiyeye muvafık (uygun) bir surette halk buyurulduğu (yaratıldığı) sırrı biliniyor. Hakk Teâlâ tabiatın tesir ve iktizasını bir sebep-i hilkat (gerekliliğini bir yaratılış sebebi) olarak bahş buyurduğu fehm ediliyor (verildiği anlaşılıyor). Buna binaen hiçbir şeyinin bilâ-sebep zuhuru (sebepsiz ortaya çıkması) gözlenmiyor. Anlamadıkları (kader, takdir, kısmet)i bahane eden tembeller, sefihler gibi Hakk'ın en büyük nimeti, esrar-ı ilâhiyenin cilvegâhı, tekâlif-i şer'iyenin mahall-i tahammülü olan (ilâhi sırlarının görünme yeri, dini tekliflerin dayanma

Aşağıdaki örnekte "Derdimiz ve Dermanımız" yazısının Osmanlı Türkçesiyle ve sol sütunda "Faik Numanzade" imzası görülmektedir.

² Bizim Ahışa Dergisi Sayı: 31 ve 32. sayılar.

yeri olan) (akıl) boş yere çürütülmüyor. Meselâ su, ateş veya bir otun, meyvenin ne suretle, Allah'ın verdiği hangi sebeple vücuda geldiği düşünülüyor. Kış ortasında güzel bir çiçek, hoş bir meyve husule getirmek için artık baharın gelmesi, istinin (sıcaklığın), hararetin zuhuru gözlenmiyor. Nimet-i ilâhiye olan "akıl" ile tabiat tetkik ve taklit ediliyor: mahsus bir mahal (özel bir yer) yapılıyor. Soğuk olmamak için üzeri camla, ayine (ayna) ile örtülüyor. Kışın ağ (ak) kar çiçekleri arasında sun'î çiçekler, meyveler meydana getiriliyor. Böylece tabiat-ı asliye sebebiyle, husulü hayli zamana muvafık olan mahsulât (tabiatın aslına göre ortaya çıkması bir zaman olan ürünler) (ilim ve akıl) kuvvetiyle sun'î olarak zuhura getiriliyor. İmdi (şimdi) buraya kadar saydığım ilim ve akıl harikaları, eserleri herkes bilir ve tasdik eder ki (Hâşâ!) bizlerin değil; medenî, marifet sahiplerininindir. Ya bizler bütün bütün perişan mıyız? Hayır! Öyle iş mi olur; kadim, halis, mütedeyyin, âlem-i İslâm'ın vaktiyle vücuda getirdikleri eserleri Avrupalılardan tercüme edilen kitaplarda okuyoruz. (Tövbe!). İmdiki medenîlerin yaptıklarını görüyoruz, ağızımızı bir karış açıp sersem, medhuş kalıyoruz (sersemlemiş ve dehşete kapılmış gibi oluyoruz). Bu kadar mı? Hayır! Gördüklerimizden ibret "?" alıyoruz:

Faik Numanzade
Bakiyesi var (devamı var).

II.

Ahışa

Derdimiz ve Dermanımız

6 April 1903 /20 Muharrem 1321, No: 4

-3'ncü nomreden mabad (numaranın devamı)

Beli (evet)! Biz de, geçmiş İslâm medeniyetinden, imdiki Yevropa terakkisinden (şimdiki Avrupa ilerlemesinden) ibret alıyoruz.

Ama ne cüre (nasıl)? İşte bilinecek cihet de burasıdır. Birçok mollalarımız, okumuş adamlarımız var. Kadim (eski) İslâm medeniyeti, yalnız adı kalmış, imdiki zahirî şeriatımızla o mertebeye (görünüştaki dinî kanunlarımızla o dereceye), o kemale (olgunluğa) yetişmiş, çatmış zannediyorlar ve bu günde o fâsîd (bozulmuş), kâr görmez fikirle

güya terakki etmek, kabağa (ileri) gitmek istiyorlar. Heyhat!...

Bir kısım kişilerimiz de var. Medenîlerin eserlerini ve o sebeple de onların reftarlarını (davranışlarını), hâllerini hoş görürler, onlar gibi olmak isterler. Medeniyeti, paltarda (elbisede), dilde zannederek uzun arhalıklarını (yakasız paltolarını, kaftanlarını), başmaklarını (ayakkabılarını) çıkarıp gödek (kısa) jaket, dar çekme (çizme) giyiyorlar, herkesin 15-20 ilde (yılıda) yetmediği mertebeye (varamadığı seviyeye), bunlar 5-10 manatla on dakikada nail oluyorlar. Az vakitte (kısa sürede) terbiyeli maymunlar gibi yeke (büyük) bir (abrazovannıya)lı (eğitilmiş) olup kurtuluyorlar. (Gayretlerine nazar değmesin!) Frenk gömleklerinin yahasını kulaklarına kadar çıkarıyorlar. Ama kafalarından köhne (eskimiş) fikri, habersizliği çıkarmıyorlar.

Başlarında ilimden, marifetten, âlemden haber mafiş (yok)! Medenî Arapların (el vaktu seyfun kat'un vaktu nakdu) (vakit keskin kılıç gibidir ve vakit nakittir) hikmetini, bunlar (el vaktu bi'z-zevk, bi'l-lu'b)ya (vakit, zevkte ve oyunda)ya çevirmişler. İşte bu nazeninlere ne muttaki ne de medenî (ne takvalı ve ne de çağdaş) derler. Arada sersem, avare, yarım cahil (özlerince abrazavannıyalı) meymunce mukallit kalmışlar (maymun gibi taklit etmişler). Bir sözle, ne ahiretleri var ne dünyaları. Kardeşler! İmdiyeye kadar ne oldu, oldu. Ne zarar ettik gitti. Bundan sonra olsun bir kere âleme nazar-ı ibretle bakalım! Bakalım! Ki her günde belki her saatte yerde gökte imdiye kadar mahfi (gizli) kalan nimet-i ilâhiye, kuvve-i tabiiye (tabii kuvvet) aşikâra (ortaya) çıkarılır.

"Nimeti bilmez esir-i cehl olan
Kismetin eyler füzunter ehl olan"

(Cehaletin esiri olan nimetin ne olduğunu bilmez. Ehl olan insan ise kendi kismetini daha da artırır)

kaidesine hakkıyla amel ediliyor (uyuluyor). Allah'ın en büyük nimeti olan (akıl) sefih ve ahmakça boş yere telef ediliyor. Bizlerin:

"Farz bil irfanı, tahsildar ol
Emrinden vâkif-ı esrar ol
Marifet can oldu insan cism olur
Marifetsiz lâşesi bi-ism olur."

(İrfanı öğrenmeyi farz bil ve onu öğren. Emirlerinin sırlarına vakıf ol. Marifet ruh oldu, insan ise beden olur. Marifetsiz cesedin ismi bile kalmaz)

hikmeti (farz-ı insaniyet) (insanların yapması gereken farz) gibi tutuluyor. Akl-ı selim (sağduyu) kuvvetiyle her anda esrar-ı tabiiyeyi keşf edip âlem-i insaniyete (tabiatın sırlarını keşfederek insanlık dünyasına) hizmet edecek âli (yüce) fikirler, büyük işler, faydalı aletler, dermanlar, eczalar, vasıtalar meydana getiriliyor. Bir kere de özümüze (kendimize) bakalım!

Hani bizim de bir muhteri, mucit, kâşif-i seyyahımız (yepyeni bir şey meydana getiren, gezgin keşfedenimiz)? Filvaki (aslında) âlim, devletli, adli (zengin, şöhretli) adamlarımız yok değil! Âlimlerimiz var. Ara sıra merhamete, cûşa gelip (coşup), ilim ve marifetin lüzumu baresinde (konusunda) minberde, gazetelerde köhneleşmiş (eskimiş), min (bin) kere söylenmiş fikirleri, sözleri tekrar ediyorlar. Çok güzel! Ama iş yapmağa, görmeye ihtiyarları, kuvveleri (kuvvetleri) olan büyüklerimizden yalnız boş fikir, kuru söz gözlemiyoruz (beklemiyoruz). İmdi Hazret-i Âdem devirlerinde değil. Avamlar (halk tabakası) kendiler bile ilmin, marifetin kadrini, lüzumunu eserlerinden olsun anlayıp, kanıyorlar (inaniyorlar). Ama o güzel semte gitmek yolunu, kaidesini (kuralını) bilmiyorlar. Buna göre ilim yollarını bunlara sözle değil işle, öncülük olmakla bildirmelidir (öncülük ederek gösterilmelidir). Yoksa sözü herkes söyler. Ama işi herkes yapamaz. Bu cihetle büyüklerimizden bize kuru söz değil, ciddi yürek, gayret, iş lâzımdır.

Öz vicdanlarında düşünsünler ki 15-20 il (yıl) memuriyetlerinde insaniyete, millete ne iş görmüşler?

Beli (evet)! Devletlilerimiz (zenginlerimiz) de var. Ama çohu ömürlerini yalğuz pul toplamağa vakfetmişler (çoğu ömürlerini sadece para biriktirmeye adanmışlar). Pul küpü, sandığı mertebesine düşmüşler. Güya marifet bunlar için lâzım değil. Seherden (sabahtan) akşama kadar pul hesabı ile akşamdan sehere kadar pis (kötü), korkulu yuhu, düş ile meşgul olurlar. Bu gibiler «insan yaşamak için yer» kaidesini bozup (insan yemek, pul cem etmek (para toplamak) için yaşar)a çevirmişler.

Hayli İslâm memurlarımız, malûmatlı kişilerimiz var. Var ama öz dillerinde gazet okumağa değil, onunla söylemeğe danışmağa bile hayâ ediyorlar (konuşmaya bile utanıyorlar). (Fesübhanallah!!).

Birçok gazete okuyanlarımız var. Ama özlerinden bir pul verip alıp okumak istemiyorlar.

Toylarda, meclislerde «menim de adımlı çeksünler?» fikr-i cahilânesi için pul yağdırırlar. (Düğünlerde, toplantılarda, benim adımlı da yazsınlar gibi cahil fikirleri yüzünden para saçıyorlar.) Lâkin gazete, kitap için iki kapık (kuruş) vermeğe alışmamışlar: Hamiyetli (haysiyetli) komşusundan, yoldaşından gazete alıp yarım gözle okumağı âdet etmişler. Hâsılı bugün her cüre (türü) hâlimizle geçmiş İslâm-ı maarif kabristanının mezar taşları hükmünde yalnız bir boy gösteriyoruz. Aşağıdaki beyitler tamam bizim için söylenmiş:

*“Lağv ile lehv oldu bizde kârgir
Aslımızda yok nasihatten eser.
Kuvvet-i dil bizde duruğ-ı laf-ı lağ
Bizde şur-u midedir hükm-i bilağ.
Rencimiz ızaf-ı efüz isteriz
Akıl için daru-yı afyon isteriz.”*

(Ortadan kaldırma ile oyun, kadınlarla vakit geçirme bizim için çare oldu. Aslımızda nasihatten eser kalmadı. Dil kuvveti yalan ve boş söylemede kullanılıyor. Bizde yetişkinliğin hükmü mide kavgasıdır. Zahmetimizin neredeyse hiç olmamasını isteriz. Akıl için de afyon ilacını isteriz.)

Bunlarla beraber aramızda iş gören fazıllarımız, mekteplere, halayık kömek (iş yapan faziletlilerimiz, mekteplere, halka yardım), yardım eden devletlilerimiz (zenginlerimiz), gazet, kitap kadrini bilen okuyanlarımız az değil. Ama komşularımıza, zamana, ihtiyaca göre çok azdır. Doğruyu niçün edelim? (saklamayalım) Duvar toprak komşularımız bugün bizim istediğimiz hayır, muhtaç olduğumuz marifet ve medeniyete (50) il (yıl) evvel başlamışlardır. Bizler, hâlâ cehaletin kurbanı, Yevropalılarının nökeri (Avrupalıların kölesi), daha açığı, komşularımızın sağılan ineği menziline, mezelletinde (konumunda, düşkünlüğünde) kalmışız.

Faik Numanzade
Bakiyesi var (devamı var).

III.

Ahışa

Derdimiz ve Dermanımız

11 April 1903 /25 Muharrem 1321, No: 5

-4'ncü nomreden mabad (numaradan sonraki):

İlahi! Bizim milletin marifet baharı ne vakit

gelecek? İlim çiçeklerimiz ne zaman açılacak? Hemîşe (hep) böyle gözü bağılı, dili lal mı kalacak? Bu ne halettir ki biz düşmüşüz. Bu ne yükür ki biz çekiyoruz? Daha ne zamana kadar bu cehalet boyunduruğundan kurtulacağız? Ahir (sonuçta) biz de insanız! Cehalet ile puç (yok) olup giden, marifet ile selâmete çıkan milletlerden ibret alalım! Onlara bu barede (husussta) şükür, dua edelim! Edelim ki bize öncülük, rehberlik edip numune-i misal (örnek) olmuşlar. Marifet ve cehaletin hayır ve şerrini çok evvel pek büyük felaketler ile tecrübe etmişlerdir. O derecede ki daha bize tecrübe için bir karanlık nokta olsun bırakmamışlardır. Ancak bugün bize kalan vazife bu nimeti ganimet bilip insanca istifade etmek, ibret almaktır.

Hazret-i Mevlana'nın:

*"İmdi şükür olsun bize perverdigar
Verdi eslaf-ı ümemden itibar
Akil oldur kim bilip keyfiyeti
Gayrın ahvalinden aldı ibreti
Üstühan ü peşm-i gürkan-ı selef
Oldı pesend-i hissederan-ı halef
Ehl-i ibret sahib-i hayret olur
Yoksa hali gayr için ibret olur."*

(Şimdi şükürler olsun ki Allah, verdi ümmetlerin geçmişlerinden itibar. Akıllı adam odur ki keyfiyeti bilip diğerlerinin hallerinden ibret alır. Selefin kurtlarının (büyüklerinin) yün ve kemiklerinden sonra gelen (halef) hissedar oldu. İbret ehli hayret sahibi olur. Yoksa (hayret edip ibret almazsa) hâli başka için ibret olur.)

Beli (evet)! Tedbirsiz tevekkül, sa'ysız (gayretsiz) kader ile boyun büküp durursak hâlimiz gayrilerle şeksiz (başkalarına şüphesiz) ibret olacak. İnsaf ile fikir edelim! Mücerrep olan (tecrübe olunmuş) bir iş, bir keyfiyet ki tabiiyet-i zamanen husulü katî ve muhakkaktır (bir nitelik ki doğası gereğince ortaya çıkması kesindir). Daha bunda inat ve ısrar ile özümüzü felaketlere, belalara salmanın ne yaradığı (bulaşmanın ne faydası) var? Görülmüş ve görüyoruz ki ister İslâm, Haçperest (Hıristiyan), isterse Mecus (ateşe tapan), Sâbiî (Eski Yunanlarda gökyüzü ve yıldızlara tapanlar) olsun selamet ve rahata yetmek için mutlak kadim İslâmların, imdiki Avrupalıların geçtikleri köprü ile geçecektir. Daha bu köprüyü bırakıp boğula boğula sudan geçmenin ne lezzeti var? Bugün âlem-i İslâmiyet'in ışıklı (İslâm dünyasının parlayan) yerlerinde, Avrupa'da vücuda getirilen açık, asan (kolay),

faydalı kitaplar, eserler günden güne çoğalmakta, âlem onlardan istifade etmektedir; daha bunlara bakmayıp, on beş, yigirmi il (yıl), zamanın iktiza ve icabıyla (gerekçeleriyle) yazılan cami-i kavaidi (dil bilgisi kurallarını) ezberlemek ile Arap saçına ohşayan (benzeyen) karışık, hırda haşiyelerle (küçük şerh kitaplarıyla), hükmü, isabeti çoktan köhnelmiş, kokmuş, kazmîr ile usturlap (yıldız ölçüm aracı) ile hayal ve cefengiyattan (saçma sapan şeylerden) ibaret olan cifr, nücûm, remel... (gelecekte haber vermeden, yıldızlardan, falcılıktan...) vesaireler ile vakit geçirmek, iktifa etmenin (yetinmenin) ne manası var? Geçmiş İslâm medeniyetinin keyfiyet-i husulünü tetkik (ortaya çıkışını araştırarak), eserlerini yâda getirip (hatırlayıp) bugünkü halimiz ile kıyas yine edebilmez isek herkesten evvel babalarının mertebesine varmağa çalışan Mısır İslâmları ile vahşi derekesine (seviyesine) düşmüş Arabistan'ın, Fas'ın, Sudan'ın hâllerini, biraz daha ileri giderek bir millet, bir mezhep, bir kardeş olan Japonya ile Çin'in hâllerini kıyas edelim! Hayır, hayır! Bunun için o kadar uzağa gitmek de istemez. Yanı başımızdaki, dükkân yoldaşımız, hemşerimiz, tanışımız Ermenilerin, Gürcülerin hâline, işlerine, bir de bizim hâlimize, sefaletimize yan gözle değil dikkatle bakalım ki aramızda dağlar kadar tefavüt (fark) var! Onlar hünerli, malumatlı, rahat, asude (rahat), biz isek ekseriyetle (çoğunlukla) çoban (şükür Allah'a İslâmam) deyip yuhlayan (uyuyan), hakir, fakir, cahil, gafil... kalmışız. Kardaşlar! Acı lâkin doğru sözden incinmeyelim! Dardını söylemeyen derman bulmamış. Kızdırma (sıtma hastalığı) için her zaman şeker, kandiye çekmez yere biraz da (hine) (kinin: sıtma ilacı) içelim! Şükür Allah'a dünyanın hâli gözümüzün önündedir. Çinliler gibi dünyanın bir kenarında değil dünyanın her tarafında hatta medenî milletler ile toprak, kapı komşusuyuz. Çinliler bile Avrupa'nın bir defa vurduğu darbe ile uyanmaya başlıyor. Biz ne kadar hissiz, vicdansız ki vücudumuz parçalanıyor, yüreğimiz dağılıyor, namusumuz ayaklar altına alınıyor, hakirliğimiz, alçaklığımız yerin dibine geçiyor, geçiyor da yine bir kere olsun gözümüzü açmak, ibret almak istemiyoruz! Of..! İnsan fikr edende divane (düşündüğünde deli) olmak istiyor! Nedir bugünkü derekemiz (seviyemiz)? Nedir komşularımız arasındaki hakaretimiz? Yeri gelende kadim Arap medeniyetiyle fahr ediyoruz (övünüyoruz). Avrupalılar medeniyeti İslâmlardan aldılar diye şişiyoruz. Ama bir kere fikr edelim (düşünelim) ki bu bizim için

ne kadar ayıptır. Avrupa Haçperest ola, ola kadim İslâm medeniyetini tez kabul etsin de biz öz malımızı almakta, öğrenmekte bu derece inat gösterelim? Özrümüz kabahatten büyük. Utanalım! Utanalım!...

Nuh zamanında değiliz. Zamanenin hâli ve tesiri ile terakki nişanesi olarak bizim aramızda da iş gören fazıllarımız, kitap, gazet yazan muharrirlerimiz (yazarlarımız) var. Ama çokluğumuza göre hiç! Kitap, gazet basanlar ekseriya müşteri bulamadıklarından kağız pulunu (kâğıt parasını), basma hane harcını (masrafını) bile çıkara bilmiyorlar. Yüz ilde (yılda) bir zuhur eden hamiyetlilerimiz pek büyük meşakkate, fedakârlığa duçar oluyorlar. İşte bunlardan biri olan kıymetli, aziz (Tercüman)ımız³ (1000) haftadır feryat ediyor. Gayet hakimane bir meslekle milleti selâmete, maarife doğru seve çalışıyor. Haftada bir defa çıkan bu küçük gazetenin insaniyete, İslâmiyet'e gördüğü hizmet, Allah için pek büyük çok çok âlidir (yücedir). Amma illerce (yıllarca) cehalet karanlığında kalan bir millet için (20) il (yıl), küçük bir gazet çok azdır. (2) milyon Ermeni komşularımızın yedi sekiz gazet, minlerce kitapları var. Hayf ki (ne yazık ki) (15-20) milyon biz Müslümanların haftalık küçük bir gazet de çok görüyor. Okuyanlarımız çok az. Hakikati gizlemeyelim! Ulemamızın, büyüklerimizin çoğu lâzımınca himmet göstermiyorlar. Gazet okumağı günahkâr hesap eden, mezhepleri bilinmeyen bazı hayvan-nâtık (konuşan hayvan) mollalarda, kişilerde işim yok. Bunlar hakkında deyilen:

*“Merdüm ü medresera hûb şinased-i hatîf
Kâfirem men eger in taife dindâranend”*

(Medreseliler gayiptan gelen güzel ses gibiler; eğer onlar dindarlar ise ben kâfirim.)

Hülâsa: İmdiye (şimdiye) kadar min (bin) türlü tecrübeler ile ispat edilmiş bir hakikattir ki her millet marifet ile yaşar, cehalet ile yok olur. Marifetin birinci vasıtası, hatibi, vaizi ise mecmualar, gazetelerdir. Gazet, âlemin güzgüsüdür (dünyanın aynasıdır). Gazet, zamanın en keskin kılıcıdır. Gazet, imdiki cism-i hayatın (şimdiki hayat maddesinin) ruhudur. Gazet, âlemin en nüfuzlu, tesirli, vaizidir. Gazet, her milletin ölçüsü, mizanıdır. Gazet milletin hamisi, vekili, advokatıdır (avukatıdır). Şükür Huda'ya! Bizde de devre-i terakkiye (ilerleme dönemine) gireceğimizi

3 İsmail Gaspralı'nın Bahçesaray'da 1883-1914(-1918) çıkardığı siyasi-iktisadi ve edebî gazete.

bildiren eserler, şahitler çok geç de olsa zuhur etmektedir. İşte çoktan beri görülen bir noksan ve ihtiyacımızı ikmal için muhtaç olduğumuz ikinci bir Türk gazetemiz «**Şark-i Rus**» adında Tiflis'te neşr olunmağa başladı. Gazet sahibi özüne düşen himmet ve milletperverliğini gösterdi. Görelim! Biz cemaat de özümüze düşen muavenet ve kömek vermek vazife-i milliye ve insaniyesini (yardım etmek gibi millî görevimizi ve insanlığımızı) gösterip taze çıkan bu ışığa revnak (parlaklık) verecek miyiz?

Faik Numanzade.

Ömer Faik Numanzade, “Derdimiz ve Dermanımız” adlı yazısını bundan tam yüz on bir sene önce yazmıştır. O dönemde ilim adamlarında, zenginlerde ve halkta görülen birtakım dertleri, geri kalmışlığı ve eksiklikleri tespit ederek bunlara derman, çare bulmaya çalışmıştır.

Görüldüğü gibi söylenen dertlerin çoğu -ne yazık ki- günümüz için de geçerlidir ve söz konusu dertlerin başında cehalet geliyor. Bunun giderilmesi konusunda akli kullanarak ilimle daha fazla uğraşmamız gerekiyor. Bu alandaki yenilikleri iyi takip ederek kurtulabileceğimizi ve ilerleyip gelişebileceğimiz gün gibi aşikâr. Ömer Faik Numanzade'nin de dediği gibi bizler ilme sarılarak ilim öğreten ve ilme vasita olan araçlardan istifade etmeliyiz. Her derdin bir dermanı, çaresi olduğu gibi cehaletin de çaresi, dermanı vardır, o da ilimdir. Yeter ki o derman ve çareye başvuralım, uygulayıp hayata geçirelim. Bunun için de yeni Ömer Faiklere, münevver kalemlere ihtiyaç var. Zira derde devayı hekimlerin verdiği gibi halka ışığı da münevver yazarlar verir.

Kaynakça:

1. Akif Aşırılı, *Azərbaycan Mətbuatı Tarixi (1875-1920)*, Elm və Təhsil, Bakı, 2009.
2. İrfan Murat Yıldırım-Fazıl Gökçek (Hazırlayanlar.). *Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar Ömer Faik Numanzade*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
3. Selçuk Türkyılmaz, *Şark-i Rus Gazetesi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ocak-Haziran 2008, HIV. Cilt, No: 1.
4. Selçuk Türkyılmaz, *Şark-i Rus Gazetesi'nin İzahlı Makaleler Bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ocak-Haziran 2010, HVIII. Cilt, No: 1.
5. *Şark-i Rus Gazetesi*, 1903, No: 3, 4, 5.